

RAQAMLI IQTISODIYOT: MEHNAT BOZORIGA TA'SIRI

Majidova Iroda G'ayratovna

Toshkent moliya instituti

“Elektron tijorat va raqamli iqtisodiyot” kafedrası

Katta o'qituvchisi

[*Madjidovairoda@gmail.com*](mailto:Madjidovairoda@gmail.com)

Annotatsiya

O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotimiz barqarorligini ta'minlashda raqamli iqtisodiyotning tarmoqlarida ishlatilishining nazariy—metodologik asoslariga tayangan holda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishining ijobiy va salbiy tomonlarini mehnat bozoriga tasiri ko'rib chiqilmoqda. O'zbekistonlik va chet ellik talabalarning so'ngi fikrlari keltirib turli mamlakatlarda ishsizlik jarayoniga ta'sirini aytib o'tkanmiz. Shu jumladan raqamli iqtisodiyot rivojlantirishning imkoniyatlari hamda yo'nalishlarida Rossiya mehnat bozori bilan tahlil qilingan holda bu yo'nalishda amalga oshirilishi zarur bo'lgan bir qancha taklif va mulohazalar berilib o'taman. Shu bilan birga, mahalliy darajada mehnat bozoriga ,respublikaga investitsiyalar jalb qilishda muhim ahamiyat kasb etadigan bir qancha raqamli rivojlanish mexanizmlari ham taklif qilingan.

Tayanch so'zlar: Raqamli iqtisodiyot, raqamli texnologiyalar, mehnat bozori, mehnat resursi, iqtisodiy faoliyat, avtomatlashtirish.

Annotation

The Republic of Uzbekistan is considering the impact of the development of the digital economy on the labor market, based on the theoretical and methodological bases of its use in the digital economy to ensure the stability of our economy.

We quoted the latest opinions of Uzbek and foreign students on the impact of unemployment in different countries. In particular, the opportunities and directions of development of the digital economy should be analyzed in the Russian labor market. I would like to make a number of suggestions and comments. At the same time, a number of digital development mechanisms have been proposed, which will play an important role in attracting investment to the labor market and the country at the local level.

O'zbekiston Respublikasi Mehnat bozorini tahlil qiladigan bo'lsak 2018-2019-yillarda raqamli iqtisodiyotni rivoji insonlarga tashlandiq va Rossiyadagi mehnat bozorini tahlil qiladi 2018, 2019 yillarda raqamli iqtisodiyotni tashlandiq va g'ayriinsoniy deb atash mumkin emas degan xulosaga kelishdi. Raqamli iqtisodiyot haqida gapirganda, avvalo, bunga ehtiyoj bor ligi tufayli O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF-6019 sonli 2020-yil 5-oktyabrdagi "Raqamli O'zbekiston-

2030”strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora tadbirlari to’g’risidagi farmonida 2020-2030-yillarda Raqamli transformatsiyalashni bosqichma bosqich rivojlantirish keltirib o’tilgan.Ushbu farmonga binoan raqamli iqtisodiyotni faol rivojlantirish,barcha tarmoqlar va sohalarda,eng avvalo davlat boshqaruv,ta’lim,sog’liqni-saqlash va qishloq xo’jaligida zamonaviy axborot texnologiyalarini keng joriy etish bo’yich kompleks chora tadbirlarni amalga oshirish tartibi ilovalar asosida belgilab berildi[1].

Raqamli iqtisodiyot jadal rivojlanmoqda zamonaviy dunyoda. Ijobiy tomonni qayd etmaslik mumkin emas raqamlashtirishning hayot sohalariga sezilarli ta'siri va boshqa hayotiy jihatlar. Har kuni yangilari paydo bo'ladigan ruxsat beruvchi dasturlar, mobil ilovalar biz sotib olish, rejalar tuzish uchun uydan chiqmaymiz

kommunal xizmatlar uchun to'lovlarni, navbatda turmasdan taqdim etish bank kartasini qayta rasmiylashtirishga murojaat qilish, hisob balansi va boshqalarni bilib olish imkoniyati. Bularning barchasi hayotimizni osonlashtiradi,tezroq, shubhasiz, odamga "yurishda yordam beradi vaqt bilan ". Chunki raqamlashtirish ko'pchilikka ta'sir qiladi soha va ko'plab jihatlariga ta'sir qiladi, ta'kidlash joiz raqamli iqtisodiyotning mehnat bozoriga shubhali ta'siri mavjud. Tez-tez turli xil elektronlarni topishingiz mumkin xizmat e'lonlarini joylashtirishingiz mumkin bo'lgan saytlar va xaridorlarni topish, mahsulotlarni sotish. Masalan:

dastlab birgalikda yaratilgan Instagram dasturi fotosuratlarinigizni baham ko'rishingiz mumkin bo'lgan ijtimoiy tarmoq do'stlar bilan, bu endi katta savdo maydonchasiga aylandi mijozlar, reklama beruvchilarni topishingiz mumkin,o'z mahsulotlarini sotish (masalan, qo'lda tayyorlangan mahsulotlar),katta pul ishlash imkoniyatini berdi.Biroq, bu bilan iste'molchi-sotuvchi sifatida o'zaro ta'sirning bevosita shakli,masalan, ishlab chiqarish zanjiridan chiqib ketishish deb baholashdi ayrim olimlar : Iqtisodiyot va menejment "Yosh olim" • No 4 (294) • 2020 yil yanvar marketologlar, savdo menejerlari kabi mutaxassislar va ushbu zanjirdagi boshqa vositachilar. Ya'ni, u o'zgaradi biznesning o'zaro ta'siri modeli. Shuningdek, Rossiyada salbiyning misoli raqamli iqtisodiyot rivojlanishining mehnat bozori - bu advokatlarni ommaviy ravishda ishdan bo'shatish holatlari kuzatildi,yangi texnologiyalarni joriy qilganidan keyin Sberbank filiallari va robotlar egalladi.Yaqin kelajakda O'zbekistonda ham bu holat takrorlanadi,ishsizlik darajasi yuqorlashidan aholinig o'rta qatlami xavotirlana boshladi,imkon qadar raqamli rivojlanishga to'siq bo'lishga urinmoqda,likin iloji yo'q bu davr talabi Respublikamiz prezidenti Shavkat Mirziyoyev takidlaganidek”**Raqamli iqtisodiyotsiz mamlakat iqtisodiyotining kelajagi yo'q**” [2]. Ammo hozirda ham bu sohaga keskin buyrokratik to'siqlar mavjud,

chunki agar kompaniya mablag'siz qolsa bo'lmaydi uni ishlab chiqarish yoki sotish mumkin emas. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan mashinalar va robotlar ommaviy ishsizlikni keltirib chiqaradigan inson mehnati o'rnini bosadi.Haqiqatdan

ham raqamlashtirishni jamiyatda salbiy ta'siri ko'pmi?Turli xil fikrlar mavjud bu masala .Masalan, Rossiya Makroiqtisodiy markaz mutaxassislari tahlil qilish va qisqa muddatli prognozlash (CMASF)milliy loyihaning amalga oshirilishini aniqladi.

Raqamli iqtisodiyot samaradorlikni oshirishga olib keladi mehnat unumdorligi va ishchilar 10 million kishini ozod qilish kutilmoqda 2024 yilgacha(Rossiya). Yaqinda buni tez-tez eshitishingiz mumkin asosan O'zbekistonda eng keng tarqalgan kasblar yana takrorlanadigan va monoton bo'lgan yana dasturlashtirilishi mumkin bo'lgan harakatlar algoritmi haydovchilar, sotuvchilar, buxgalterlar, xavfsizlik kabi kasblar va boshqalar, birinchi navbatda avtomatikaga bo'ysunadi ishchilar va minglab ishchilar ozod qilinadi odamlar ishsiz qoladi. Ushbu nazariya tasdiqlangan ,erta rivojlangan olimlar K. Frey va M. Osborne eng ko'p ta'sirlanadigan kasblar ro'yxati avtomatlashtirish. Bizga raqamlashtirish oson bo'lmaydi, rivojlanish jarayoniga xalqning hamma qatlami birlashish talab qilinadi, Qo'shma Shtatlarda raqamlashtirish tufayli ish o'rinlarining yarmi tahdid ostida [5; 3]. Boshqa olimlar da'vo qilmoqdalar keyingi ikki yil ichida yo'qolib borayotgan 75 million o'rniga Sayyoradagi an'anaviy ish joylari 133 million yangi. Va haqiqatan ham rivojlanish bilan yangi texnologiyalar bir vaqtning o'zida yangi mahsulotlar paydo bo'ladi raqamli tizimni o'rnatadigan kasblar, ishlash katta ma'lumotlar bilan ishlash, robototexnikaga xizmat qilish masalan: IT-dasturchilar, tarmoq admenstratori,advokatlar, davlat bilan aloqa platformasi moderatorlari biz, interfeys dizaynerlari, BIG Datalar va boshqalar. Shu munosabat bilan ehtiyoj bor ishlashga qodir mutaxassislarni qayta tayyorlashda avtomatlashtirish texnologiyalari, IT mutaxassisligi buyicha o'qitish zarur-bu yo'nalishga O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligi tomonidan tartibga solinsa ,nega aynan bu vazirlikga yo'naltirganimni sababi IT-PARK lar o'quv faoliyati aholining quyi qatlamini hisobga olmagan.Agar biz shu tartib va imtiyozlarni yo'lga qo'ysak xalqimizning quyi qatlamlarida ishsizlik kamayadi va davlatimiz rivojlanadi.

Muvofiq a'zoning pozitsiyasini qayd etish qiziq RAS RI Kapelyushnikov, u bu holatni texnologik deb hisoblaydi mantiqiy ishsizlik uzoq muddatli fenomen nazariydan boshqa narsa emas amalda hech qachon amalga oshirilmaydigan imkoniyat . Kapelyushnikov bu qisqa muddatli deb hisoblaydi ishsizlik juda dolzarb va bundan tashqari doimiy ravishda mehnat bozorida mavjud.Mening bu maqalamda kuzatish va taqqoslashim natijasida qo'rquvning asossizligini isbotlaydi.mantiqiy taraqqiyot holda keskin sakrashga olib kelishi mumkin ishchilar. Kapelyushnikov R.I yangi texnik deb hisoblaydi texnologiyalar bandlik tarkibiga ancha kuchli ta'sir ko'rsatadi,uning darajasidan va mashhur alarmist prognozlaridan kelgusi yillarda deyarli yarmining yo'q bo'lib ketishi haqida mavjud barcha kasblar ishonchli emas,chunki ular noto'g'ri metodologiyadan foydalanadilar. Uning ishida bota, yangi texnologiyalar ta'siri ostida

degan xulosaga kelishdi logiya - bu ishchilarni taqsimlash emas professional guruhlar, tarkibning o'zi qancha individual kasblar [3, s. 116].

Shuni ta'kidlash kerakki, avtomatizatsiyadan o'tadiganlar takrorlanadigan algoritmlarga asoslangan kasblar ritmlar, lekin ijodiy ishchilar sabr-toqat, muammolarni tezda hal qilish qobiliyati emas robotlar tomonidan siqib chiqarilishi mumkin. Shuningdek, majburiyat ko'nikmalar, ko'pincha yangi narsalarni yaratishni talab qiladi, mahsulotlar odamlarni band qiladi va qila olmaydi avtoulavlarni almashtirish. Aksincha, texnologiya yordamida va yangi texnologiyalarni tadbiriq etish uchun tadbirkorlik osonroq bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, raqamli foydalanish bilan iqtisod, turli kasblar avtomatik bo'ladi ozod qilingan ishchilarni qayta tayyorlash va davom ettirish imkoniyati raqamli texnologiya bilan bir qatorda olib borilishi kerak[4.3.113]. Shuni ta'kidlash kerakki raqamli iqtisodiyotni keraksiz va sharafsiz deb atash mumkin emas . Birinchidan, raqamli rivojlanish tufayli iqtisodiyot mehnat unumdorligini oshiradi, hayot sifati yaxshilanmoqda. Ikkinchidan, yangi o'sishi bilan texnologiyalar, yangi kasblar, shu jumladan kasblar paydo bo'ladi mashinalarning ishlashiga xizmat qiladigan kasblar, bu ko'proq ish o'rinlarini anglatadi.

Uchinchidan, robotlar faqatgina egallashi mumkin bo'lgan kasblarni almashtirishi mumkin takrorlash asosida dasturlashtirilgan algoritmlari, ammo robotlar odam o'rnini bosa olmaydi o'lchov, ijodiy kasbga ega, yaratishga qodir odamlar olimlar tomonidan yaratilgan yangi madaniy ob'ektlarni ilmiy kashfiyotlar, yangi yaratayotgan tadbirkorlar mahsulotlar va boshqalar.

Shuning uchun, biz shunday xulosaga kelishimiz mumkin va odamlar yaqin kelajakda bundan xavotirlanmasliklari kerak .Bu rivojlanishdan davlat manfaatdor yo'nalishni to'g'ri harakatlantirsak. Kelajakda mashinalar butun mehnat bozorini egallashi bizning foydamizga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020.05.11/PF-6019 "Raqamli iqtisodiyot-2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora tadbirlari to'g'risidagi farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori 2020.04.28/"Raqamli iqtisodiyot va elektron hukumatni keng joriy etish chora tadbirlari to'g'risida"
3. Капелюшников Р. И. Технологический прогресс — пожиратель рабочих мест? // Вопросы экономики, 2017. — № 11. — С. 11-140
4. Определены российские регионы с худшей ситуацией на рынке труда / [Электронный ресурс].— URL: <https://www.gazeta.ru/business/2019/09/09/12637669.shtml>.
5. Сейдль да Фонсека Р. Будущее занятости: оценка эффектов Форсайта в сфере науки, технологий и инноваций // Форсайт, 2017.— № 4, т. 11.— С. 9-2